

פילוסופיית האדם והטבע של אהרון דוד גורדון פרופ' יוסי טרנר

שיעור 1:

אהרון דוד גורדון על ציונות, הומניזם וערך העבודה

אהרון דוד גורדון, האומה והעבודה (הספרייה הציונית, 1952), עמ' 224

זה עצם הרעיון ההיסטורי האנושי-הקוסמי של תחייתנו הלאומית... להחיות... את הלאומיות... לחדש את רוחה ואת צורתה, לברוא אותה בריאה חדשה ברוח עליונה, ברוח אנושית-קוסמית. זה... אומר... להעמיד את החיים הקיבוציים על יסודות חדשים לגמרי: על יסוד החיים בתוך הטבע העולמי ועם הטבע העולמי – על יסוד של צדק בכל צורותיו וגווניו, של צדק בין אדם לחבריו, בין עם לחברו, של צדק... ביחס לכל מה שיש בו רוח חיים.

אהרון דוד גורדון, האומה והעבודה (הספרייה הציונית, 1952), עמ' 82

נדמה כי הארץ הזאת לא כל כך חשובה מפני שהייתה או שהיא עכשיו זבת חלב ודבש, אך בזה שהיא נותנת תקווה לאיש העתידי לעבודה, עבודה גדולה וחשובה, עבודה שמכינה את הקרקע לגידול כוחות חדשים...

לפרקים אני מרגיש בושה בפני מולדתנו, ובייחוד גדולה הבושה מפני שלא רבים מרגישים אותה. בכל מקום עובדים אצלנו אחרים ולא אנחנו בעצמנו. כמעט כל מה שנעשה פה ונוצר - ידי אחרים עשוהו... והשאלה מבצבצת מאליה: במה נשיג אנו... העם העברי זכות מוסרית לאומית על ארץ ישראל אם לא נעבוד בעצמנו?

אהרון דוד גורדון, האדם והטבע (מאגנס, 2020), עמ' 30

והיה כאשר תשוב אל הטבע... ופקחת ביום ההוא את עיניך... ולא יהיה עוד ביום ההוא בנייך... חורבן להוד בניינו של עולם... ולקחת תורה מפי הטבע, תורת הבנייה והיצירה, ולמדת לעשות כמעשהו בכל אשר תבנה ובכל אשר תיצור. וכן בכל דרכיך ובכל חייך תלמד להיות שותף לו במעשה בראשית.

אהרון דוד גורדון, האדם והטבע (מאגנס, 2020), עמ' 20

האדם באשר הוא אדם, באשר הוא בעל הרגשה והכרה, צריך להיות תמיד בתוך הטבע; כי הטבע בכל מרחבו לאין-סוף ובכל עומקו לאין תהום הוא לאדם המרגיש והמכיר ממש מה שהמים הם לדג. כי לא רק להשתקפות בבואתו של הטבע בתוך נפשו זקוק האדם. זקוק הוא לספירה של הטבע, ללחיצה המקפת והמאחדת שהטבע, שההוויה האין-סופית לוחצת על כל נקודה מנקודות גופו ונפשו ומכריחה אותו לחיות, להיות אדם ולהיות פרט בפני עצמו.

שיעור 2: מיהו ומהו האדם

אהרון דוד גורדון, האדם והטבע (מאגנס, 2020), עמ' 72

ענייננו, לעומקו של דבר, נוגע בעצם התהוותו של הטבע האנושי... בהתהוות של האני האנושי. מה מבדיל את הטבע האנושי מטבע בעלי החיים האחרים? [הרי] ביסודו של הטבע האנושי... אותם הכוחות הפנימיים, הנפשיים וההכרתיים שביתר החי רק בהתפתחות מיוחדת, עליונה, שנולדה... מתוך חיים קיבוציים מיוחדים... [כוחות אלה] הלכו הלוך והזדכך, הלוך והתרכז... בנקודת שריפה אחת – באני האנושי – שהאירה אותם... באור... מושכל.

אהרון דוד גורדון, האדם והטבע (מאגנס, 2020), עמ' 73

הדבר שנתחדש הוא היחס החדש בין האדם והטבע, השונה בהחלט מיחסם של יתר בעלי החיים. היחס הזה נולד, יש לחשוב, עם נץ החמה של ההכרה השכלית, של המחשבה האנושית. עד אז היו חיי האדם, בדומה לחייהם של יתר בעלי החיים, מובלעים בתוך חיי הטבע, זורמים באשר הם זורמים, עולים ויורדים באשר הם עולים ויורדים, ולא היה רישומם... ניכר בתור תופעה מיוחדת...

אהרון דוד גורדון, האדם והטבע (מאגנס, 2020), עמ' 19-20

מי יודע, אם היה האדם מסוגל להכיר מה שהוא מכיר ולהרגיש מה שהוא מרגיש... לולא היה האדם חי את כל מה שהוא מכיר ומרגיש, לולא היו כל הכוחות וכל התנועות העולמיים... משתתפים... ביצירת אותו דבר שאנו קוראים לו חיים...

הטבע האינסופי, ההוויה העולמית שופעת לתוך נפשו של האדם: מאותו הצד שהוא מרגיש ומכיר אותה; ומאותו צד שהיא אינה מוכרת ואינה מורגשת לו... ה'אני' מונח דווקא בצד הבלתי מוכר והבלתי מורגש... שהרי האדם רואה ויודע את רצונו... רק לאחר שרצה... ה'אני'... שלאחר ההכרה, אבל את אותו דבר-מה הרוצה ומכיר שבנפשו אין הוא רואה ואין הוא יודע.

אהרון דוד גורדון, האדם והטבע (מאגנס, 2020), עמ' 25

האם אין החיים דבר-מה יתר על החלקים ועל סכום החלקים, שמהם הורכבה מכוונת החיים – הגוף? האם אין החיים דבר-מה של יצירה בלתי פוסקת מצד הטבע; דבר-מה מתנוועע [ו] שוטף... אם הרגשת לאדם אהבה או צער שאינם תלויים בדבר; אם ביקשת – וידעת כיצד מבקשים... אמת וצדק; אם התמכרת בכל ישותך... לבקש עולם חדש... אדם חדש... תוכל להיות בטוח, כמו שאתה בטוח בחייך שלך... שהיה בגוף הזה ניצוץ... הייתה בו רוח... היו בו חיים – ומה... קדושה יותר... מן החיים...?

אהרון דוד גורדון, האדם והטבע (מאגנס, 2020), עמ' 20

כל מה שהוא חי בנפש האדם... כל מה שהוא מקורי ומואר באור עליון, מה שקוראים: מעוף הרוח, רוח הקודש, יצירה... הריהו נובע מתוך המקור האין-תהומי ומתוך הים האין-גבולי הזה.

שיעור 3: דת, מוסר ולאומיות

אהרון דוד גורדון, האדם והטבע (מאגנס, 2020), עמ' 123

המוסר העליון עומד על טבעיות אנושית פשוטה, על הרגשת האחדות העמוקה, המובילה את האדם לתת את נפשו על מה שהוא מחייב מתוך הכרח פנימי. דוגמה לדבר ניתן למצוא בכך שהאם בקרב כל בעלי החיים נותנת את נפשה על הצלת פרי בטנה. פה... אין הכרת חובה ואין הכרח של חובה, אבל יש הכרח מתוך השגה חיונית, בלתי אמצעית בנפש האם, כי פה עומד בסכנה חלק מעצמה, החלק היותר חשוב לה מנפשה היא. פה אין חובה ואין מוסר כמו בן האנושי, אבל יש חיים במדרגה עליונה.

אהרון דוד גורדון, האדם והטבע (מאגנס, 2020), עמ' 98-99

הדת, מבחינת עצם מהותה היסודית, היא הרגשת אחדות מוחלטת עם כל ההוויה... אותה השגת חיים מתייצבת כרגש, כרגש דתי...

האדם... בשעה שהוא רואה את עצמו יחידי בתוך הבריאה העולמית ומרגיש צורך להתייחד עם הבריאה העולמית, או בשעה שהוא משתתף עמה ביצירה ומרגיש צורך להשתתף עמה ביצירה עולמית – הוא תופס את הבריאה... [ו]נתפס על ידי הבריאה... בתור דבר מאוחד... עם עצמו... ומחויב עמה... כאילו ה'אני' של ההוויה הזאת, כל חזיונות הטבע והחיים... ובכלל זה הוא עצמו, אינם אלא פרטים בכלליות... אחת, שהוא חי אותה כלה.

אהרון דוד גורדון, מבחר כתבים (הספריה הציונית, 1982), עמ' 239

הרגש המוסרי הוא רגש האחריות העליונה... לכל חיים ויצירה.

אהרון דוד גורדון, האדם והטבע (מאגנס, 2020), עמ' 101

שלושת הרגשות העיקריים המבדילים את האדם מיתר בעלי החיים הם: החוש הדתי, רגש המוסר ורגש היופי. אלו הם שלושה צדדים של דבר אחד, ויסוד כלם... הוא הרגש הדתי שנוצר מתוך השגת החיים באופן בלתי אמצעי.

אהרון דוד גורדון, מבחר כתבים (הספריה הציונית, 1982), עמ' 237

האומה היא... כעין משפך אשר מצדו הרחב... קולט לתוכו את ההוויה לאינסוף, ומצדו המצומצם, דרך צינור המרכז... מכניס את הכול לתוך נשמתו של היחיד. האומה כאילו מהווה את רוח היחיד מצד השגת הכלליות של החיים והעולם... [ו] מאירה בהארה אנושית את השגת הכלליות של החיים והעולם אשר בכוח החיים של כל חי.

שיעור 4: ביקורת החברה והתרבות, והתיקון שייעשה במסגרת הציונות

אהרון דוד גורדון, מבחר כתבים (הספריה הציונית, 1982), עמ' 239

בדורות האחרונים, בזמן שהמדע עלה למעלה ראש והביא לעולם טכניקה, שלא שיערו הדורות הקודמים, בא הקפיטליזמוס בן הטכניקה המשוכללת והעיר הקרועה מהטבע והשליט... את המכניות על הטבעיות. הוא גמר את הריסת התא הקיבוצי, האומה, והוליד נטייה לתת לאנושות בכללה צורה של קיבוץ מאטומים בודדים, מאישים פרטיים. הקיבוץ האנושי... מאחר שניטלה ממנו נשמתו... נהפך להרכבה מכנית, בלי כל רוח חיים במובן הקוסמי.

אהרון דוד גורדון, האדם והטבע (מאגנס, 2020), עמ' 105

הטבע מקבל אופי של חנות למכולת... של מחסן, ולא של מקור החיים כשהוא לעצמו... השדה הזרוע [ו]היער... נערכים בכך וכך מידות תבואה או בכך וכך עצים, בכך וכך כסף. הבהמה, החייה, [ו]העוף – [נערכים] במשקל הבשר או במחיר העור, הצמר, כוח העבודה, וכן הלאה. יחס אחר לטבע ששועבד לטובתו של האדם איננו קיים. וכל זה פועל... בלי הפסק, בכל עת ובכל שעה. אין פלא כי האדם נעשה דומה לצמח פריזיטי... מחוסר כוח לינוק חיים מקרני האור של השמש ומגלי הרוח של הארץ.

אהרון דוד גורדון, האדם והטבע (מאגנס, 2020), עמ' 105

קריעתנו משרשנו, מקרקענו הטבעי, מארץ-ישראל והשעבוד... בגלות... פעלו... להרחיקנו... מכל החיים הטבעיים, מכל עבודה פרודוקטיבית, עשו אותנו לעם פריזיטי... גם בחומר גם ברוח. לקויים אנחנו בגוף, לקויים בחומר, בחיינו הכלכליים, ולקויים ברוח. רוחנו הלאומית, עצמותנו הלאומית, לא התפרנסה בכל משך הגלות אלא משרידי העבר או משולחן [של] אחרים. מתוך כך גם לבושה העצמי נקרע מעליה, והיא לבושה קרעים מלבושים של רוחות זרים. עתה, בשאפנו לשוב... לתחייה לאומית, אנושית ואישית כאחת, עלינו לתקן כל זה, ובמידה גדולה לברוא את כל זה מחדש. עלינו לשוב אל הטבע, אל העבודה העצמית ואל לשוננו העצמית.

שיעור 5: עבודת הרוח ויעדי הציונות בחינוך ובהתיישבות

אהרון דוד גורדון, האומה והעבודה (הספריה הציונית, 1952), עמ' 163

עבודה היא במובן זה בבחינת זכה - נעשה לו סם חיים, לא זכה - נעשה לו סם מות. זכה - שותף לטבע במעשה בראשית ובחיי עולם. לא זכה - עבד האדמה ועלוב החיים.

אהרון דוד גורדון, האומה והעבודה (הספריה הציונית, 1952), עמ' 170

הרי אין לשכוח כי עם ישראל אינו קטן שנולד, אשר רק מהיום מתחילה התפתחותו הגופנית והרוחנית... אינו יכול לשוב ולהתחיל הכול מחדש... לא גרעין חדש, כי אם אילן ששורשיו וגם ענפיו מרובים, [ורק] עומד להישתל [מחדש] באדמת מטעו... התחדשותנו דורשת מאתנו לקבל את העבודה בתור ערך חדש בחיינו, בתור יסוד חדש לכל הרכוש הרוחני, שנרכוש בעתיד, אבל לא לעזוב את הרכוש הרוחני שכבר רכשנו לנו.

אהרון דוד גורדון, מבחר כתבים (הספריה הציונית, 1982), עמ' 304-305

החיים האנושיים, במהותם העיקרית הם תוצאה מהפעולה הדדית, חוזרת, של הפרט והכלל, של היחיד והצבור... מה שמבוקש פה היא אפוא לא הגברת כוח הכלל על חשבון הפרט עד לידי שעבוד הפרט לכלל, כי אם התאמה עליונה [בין הפרט והכלל]... הציבוריות אינה מבטלת את האישיות ואינה ממעטת את דמותה, כי אם... מרחיבה ומעמיקה אותה...

אהרון דוד גורדון, מבחר כתבים (הספריה הציונית, 1982), עמ' 306

מכאן... השוויון המבוקש... אומרים: אין שוויון מוחלט בין בני אדם. אבל פה הנושא למידת השוויון ממין אחר. בקומה, בצורה, בכוח ביופי וכו' בוודאי אין שוויון... אבל... אם יש לכל חבר האפשרות להביא לידי גילוי את... כל עצמותו, לברוא את חייו ועולמו על פי דרכו, הרי זה שוויון גמור.